

Ersoy ZENGİN

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tunceli-TÜRKİYE
Munzur University, Faculty of Letters, Department of History, Tunceli-TURKEY
ORCID: 0000-0002-2173-8720
ersoyzengin@munzur.edu.tr

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Örnek Bir İdareci: Vali İbrahim Ethem Aykut'un Hayatı ve İdari Faaliyetleri

Öz

İbrahim Ethem Bey, 1888 yılında İstanbul'un Eyüp semtinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra, 1910 yılında Mekteb-i Mülkiye'den mezun olmuş ve aynı yıl İstanbul Valiliği'nde maiyet memuru olarak staja başlamıştır. 1913 yılında Balkan Savaşları'nın devam ettiği bir dönemde stajını tamamlamak için Edirne vilayetinin Kırkkilise (Kırklareli) sancağının Yenice nahiyesine müdür olarak atanmıştır. 1914-1918 yılları arasında Enez ve Kavaklı'da kaymakamlık yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü bu dönemde hükümetin verdiği görevleri başarı ile yerine getirmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Konya, Aydın ve Hüdavendigar (Bursa) vilayetlerinin bazı kazalarında kaymakamlık yapmıştır. İbrahim Ethem Bey; savaş, işgal ve karışıklıkların hüküm sürdüğü bu dönemde kamu düzenini sağlama adına birçok kez hayatını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Konya İsyanı'nda (2 Ekim-22 Kasım 1920) Saiteli kaymakamı olan İbrahim Ethem Bey, isyanı bastırmaya çalışırken esir düşmüş ve bu esaretten şans eseri olarak kurtulmuştur. 1921 yılında Aydın'ın Çine kazasında çetecilerle girdiği çatışmada bacağından yaralanmıştır. Yunan işgali altındaki Aydın ve İzmir'de tedavi olmaya çalışmış, daha sonra İstanbul'a geçmeyi başararak burada tedavisine devam etmiştir. Tedavi sonucunda ayağı kesilmekten kurtulsa da topal kalmış ve hayatının geri kalan kısmını sakat olarak geçirmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde de yeni devletin kuruluş zorluklarına şahitlik etmiştir. Kars, Sinop, Urfa, Gümüşhane, Erzurum, Balıkesir, İzmir ve Samsun'da valilik yapmıştır. Urfa valiliği sırasında aldığı önlemlerle Ağrı İsyanı'nın Urfa'ya sıçramasını önlemiştir. Tarihimizde "Topal Vali" olarak bilinen İbrahim Ethem Aykut, 30 yıldan daha uzun bir süre sürdürdüğü idarecilik yaşamında görev yaptığı yerlerde başarılı bir yönetim sergilemiş ve ölünceye kadar Cumhuriyet hükümetlerinin itimat ettikleri bir idareci olmuştur. İbrahim Ethem Bey'in yönetim anlayışındaki disiplin ve halkla etkili iletişim kurma becerisi onu başarılı bir idareci yapmıştır. Bu makalede, yakın dönem Türkiye tarihinde örnek bir idareci olarak öne çıkan İbrahim Ethem Aykut'un hayatı ve idari faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Tarihi, İbrahim Ethem Aykut, Topal Vali, Şehir Tarihi, İdare Tarihi.

A Successful Administrator from the Ottoman to the Republic; the Life and Administrative Activities of the Governor İbrahim Ethem Aykut

Abstract

İbrahim Ethem Bey was born in the Eyüp neighbourhood of İstanbul in 1888. After completing his primary and secondary education, İbrahim Ethem Bey graduated from Mülkiye Mektebi in 1910 and started his internship as an officer in attendance in İstanbul Governorate in the same year. He was appointed as a director to Yenice Region of Kırkkilise (Kırklareli) District of Edirne Province in order to complete his internship in 1913, a period when the Balkan War was still in progress. He served as district governor in Enez and Kavaklı between 1914 and 1918. He fulfilled the duties commissioned by the government during the First World War. He served as district governor in a certain district of Konya, Aydın and Hüdavendigar (Bursa) provinces during the Independence War. During this extraordinary period of war and occupation, he successfully continued his duty as a district governor. Many times, he faced the risk of losing his life in order to maintain the public order. İbrahim Ethem Bey who was the governor of Saiteli in Konya Rebellion (2 October-22 November 1920), was captured while trying to suppress the revolt and was freed of captivity by chance. In 1921, in order to ensure public order, he was injured in his leg in a fight against the gangs in Çine district of Aydın. He tried to be treated in İzmir and Aydın, which was under the Greek occupation, and later managed to go to İstanbul where his treatment continued. Though his leg was saved from amputation, he became permanently lame in the rest of his life. During the Republican period, he also faced the difficulties of the foundation of the new state. He served as the governor in Kars, Sinop, Urfa, Gümüşhane, Erzurum, Balıkesir, İzmir

and Samsun. Thanks to his precautions during his governorship in Urfa, he prevented Ağrı Rebellion from affecting Urfa. İbrahim Ethem Aykut, also known as the “lame governor” in the history of Turkish administration, was a successful administrator in the regions he served for more than 30 years and until his death, he was an administrator trusted by the governments of the Republic. İbrahim Ethem Bey became a successful administrator thanks to his administrative discipline and his ability to communicate effectively with the public. The life and the administrative activities of İbrahim Ethem Aykut, who was a successful administrator in the history of modern Turkey, have been examined.

Keywords: Republic History, İbrahim Ethem Aykut, Lame Governor, Urban History, Administrative History.

Giriş

İbrahim Ethem Bey, Osmanlı Devleti’nin yıkılış ve Cumhuriyet Dönemi’nin kuruluş yıllarında idarecilik yapmıştır. Bu zorlu süreçte İbrahim Ethem Bey’in başarılı bir yönetim sergilemesi dikkatlerden kaçmamış ve ölümünden sonra kitap ve makaleler de hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Vefik Altuğ, Mülkiye Mektebinde öğrenim gördüğü sıralarda Erzurum’da vali olan İbrahim Ethem Bey’i tanımış ve kişiliğinden etkilenmiştir. İbrahim Ethem Bey’in son görevi olan Samsun valiliği sırasında maiyet memuru olarak çalışmıştır. Vefik Altuğ, İbrahim Ethem Bey’in 1942 yılında ölümünden hemen sonra, *İbrahim Etem Aykut Hayatı ve Hatıraları* isimli bir broşür hazırlamıştır. Broşürde, İbrahim Ethem Bey’in hâl tercümesi ve kendisini tanımış çeşitli görevlerdeki kaymakam, müdür ve memurların hatıra yazıları bulunmaktadır (Altuğ, 1942). Mücellidoğlu Ali Çankaya ise *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* isimli kitapta mülkiye mezunlarının kısa biyografilerini hazırlamıştır (Çankaya, 1969: 1281-1283). Hayri Orhun, Celal Kasaroğlu, Mehmet Belek ve Kazım Atakul tarafından hazırlanan *50 Ünlü Vali; Meşhur Valiler* isimli kitapta da İbrahim Ethem Aykut’a yer verilmiştir (Orhun vd, 1969: 479-483). Mehmet Aldan ise “İbrahim Ethem Aykut” isimli makaleyi kaleme almıştır (Aldan, 1987: 71-76). İbrahim Ethem Bey hakkında bilgi veren bu çalışmalar genellikle aynı bilgileri tekrar etmektedir. Bazı çalışmalarda görev yaptığı zaman aralıkları da yanlış verilmiştir. Aynı zamanda İbrahim Ethem Bey’in hayatı ve faaliyetlerini arşiv belgelerine dayalı olarak inceleyen bir çalışma bulunmadığından daha ayrıntılı bir biyografi yazılması hedeflenerek bu makale hazırlanmıştır.

1. İbrahim Ethem Bey’in Eğitim Hayatı

İbrahim Ethem Bey, 30 Ağustos 1888 tarihinde İstanbul’un Eyüp semtinde dünyaya geldi. Babası esnaftan Eyüp Efendi, annesi ise Saâdet Hanımdır. Saâdet Hanım, soy olarak Siyavuş ve Ferhat Paşa sülalarına dayanmaktadır (Çankaya, 1969: 1281). İbrahim Ethem Bey, ilköğrenimini Eyüp’deki Kalenderhane Mektebinde, orta tahsilini Soğuk Çeşme Askerî Rüstiyesinde, lise öğrenimini de Vefa İdadisinde tamamlamıştır. İbrahim Ethem Bey dil, edebiyat ve matematik alanında yetenekliydi. Tatillerde Ermeni ve Yahudi mekteplerine devam ederek dil becerilerini geliştiriyordu. Yabancı dillerden Fransızca ve Ermeniceyi ana dili gibi konuşabiliyordu. İbrahim Ethem Bey, 1910 yılının temmuz ayında “iyi” derece ile Mülkiye Mektebinden mezun oldu. Askerliğini İstanbul’da yaptı. 1910 yılında hükümetin Japonya’ya göndermek istediği üç genç arasındaydı. Ancak İbrahim Ethem Bey, ailesinden uzak kalmak istemediğinden bu teklifi bir bahaneyle reddetti (Altuğ, 1942: 7-8). Aynı yılın kasım ayında İstanbul Valiliğinde maiyet memuru olarak göreve başladı. 1913 yılının Nisan ayına kadar İstanbul’da staj yaptı. Nisan ayında Edirne vilayeti, Kırkkilise (Kırklareli) sancağı maiyet memurluğuna nakledildi (Çankaya, 1969: 1281).

2. Balkan Savaşları Dönemindeki Faaliyetleri

İbrahim Ethem Bey, Edirne vilayetine görevlendirildiği dönemde bölgede önemli olaylar yaşanmaktaydı. 8 Ekim 1912 tarihinde Karadağ’ın savaş ilan etmesiyle Birinci Balkan Harbi başladı. Doğu cephesinde Bulgarlarla, batı cephesinde ise Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan ile cereyan eden savaşlarda Osmanlı ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Şark ordusu, Çatalca’ya kadar çekilmek mecburiyetinde kaldı. Garp ordusu ise Selanik’te Yunan ordusuna teslim oldu. 29 Ekim’de Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi istifa etti. Yeni hükümeti kurma

görevi Kamil Paşa’ya verildi. 23 Ocak 1913 tarihinde Enver ve Talat Paşaların liderliğindeki İttihat Terakki Fırkası üyeleri Bâbıâli Baskını’nı gerçekleştirerek idareyi ele aldılar. 6 Mart’ta Yunan ordusu Yanya’yı, 26 Mart’ta Bulgarlar Edirne’yi, 23 Nisan’da Karadağlılar İşkodra’yı işgal ettiler. 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Konferansı’nda Balkan devletleriyle barış anlaşmaları imzalandı. Osmanlı’dan ele geçirdikleri toprakları paylaşamayan Balkan devletleri, 23 Haziran 1913 tarihinde yeniden savaşa tutuştular. Böylece İkinci Balkan Harbi başladı. Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Romanya Bulgaristan ile savaşmaya başladı. Bu fırsattan faydalanan Osmanlı ordusu, Edirne’yi 21 Temmuz’da geri alabildi (Küçük, 1992: 24).

1913 yılının Nisan ayında Kırkkilise’ye görevlendirilmiş olan İbrahim Ethem Bey, Bulgar işgalinden dolayı 21 Temmuz’a kadar görevine başlayamamıştır. Görevine başladıktan bir müddet sonra 1 Ekim 1913 tarihinde Yenice nahiye müdürlüğüne atandı (Çankaya, 1969: 1281). Edirne vilayetinde, Rum ve Bulgar nüfusu oldukça fazlaydı.¹ Rum ve Bulgarların bir kısmı, Osmanlı ordusunun geri çekilmesi esnasında Osmanlı askerlerini öldürüp, Bulgar ordusuyla işbirliği yapmışlardı. Edirne’nin geriye alınmasıyla birlikte Bulgarların İslam ahalisine yaptığı katliamların boyutu ortaya çıkmaya başlamıştı. Temmuz ayında Yenice nahiyesinde yapılan aramalarda İstepanoğlu Hristo’nun dutluk bahçesindeki terk edilmiş dolap kuyusunda kafasız iki ceset ve yedi parçalanmış kafatası bulunmuştu. Yapılan incelemelerde bunların Lüleburgaz ve çevresinden geri çekilen Osmanlı askerleri olduğu anlaşıldı. İbrahim Ethem Bey, göreve başladığı sıralarda Yeniceli Bulgarların yargılanmasına başlanmıştı (BOA, BEO, 4205/315327, 13 Ağustos 1913).

Edirne Divan-ı Harbi Örfisi, yargılama sonucunda Yenice sakinlerinden dokuz kişiye idam cezası verdi. Ele geçirilmiş yedi kişi hemen idam edildi, ele geçirilemeyen 2 kişinin ise yakalanmasına çalışıldı (BOA, İ.HB. 143/4, 19 Ekim 1913). İbrahim Ethem Bey, 1 Ekim 1913 tarihinde bu yargılamaların devam ettiği oldukça zor bir dönemde Yenice nahiye müdürü olarak göreve başladı. Bir arada yaşama isteğini kaybeden İslam ve Hıristiyan toplumlarını barış içinde bir arada yaşatmak oldukça zordu. Nitekim nahiyedeki gayrimüslimler Osmanlı ordusunun geri çekilişi sırasında, yıllardır aynı yerde yaşadıkları Müslüman komşularına da ateş etmişlerdi (BOA, İ.HB. 143/4, 19 Ekim 1913). İbrahim Ethem Bey, Balkan Savaşları’nın nahiyede yarattığı tahribatı zor da olsa silmeye çalıştı.

İbrahim Ethem Bey, 15 Haziran 1914 tarihinde Enez (İnoz) Kaymakamlığı’na atandı (BOA, İ.DH. 1508/80, 15 Haziran 1914). Osmanlı Devleti’nin uzun zamandan beri uğraştığı en önemli konulardan birisi azınlıklar meselesiydi. Yabancı devletler sürekli olarak azınlıkları bahane edip Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışıyorlardı. Balkan Savaşları’nda Makedonya’nın tümüyle kaybedilmesiyle Osmanlı topraklarında yaşayan Bulgar nüfusu oldukça azalmıştı. Bulgarların yaşadığı yer olarak yalnızca Edirne vilayetinin Kırkkilise (Kırklareli) sancağının kuzey sınırındaki birkaç köyden başkası kalmamıştı. Osmanlı ile Bulgaristan, İstanbul Anlaşması’na (29 Eylül 1913) ek olarak imzaladıkları gizli bir protokolle, Osmanlı sınırları içinde kalan Bulgarların, Bulgaristan içinde kalmış Türklerle mübadelesine karar vermişlerdi. Bunun yanında Balkan Savaşları sırasında çoğunluğunu kadın, çocuk ve yaşlıların oluşturduğu yarım milyon Türk katledilmişti. Yüz binlerce Türk, Osmanlıya ilticaya mecbur kalmıştı. Yerlerinden kovulan ve sefil bir yaşama mahkûm edilen Müslüman ahali, doğal olarak Rumlara karşı nefret duyuyordu. Yerleştikleri yerlerde kendilerini hakir gören Rumlarla çatışmaya başlamışlardı. Hükümet buna karşı önlemler alsa da kesin çözüm olarak mübadeleyi görüyordu. Bunun için Yunanistan’la da mübadele yapılmak isteniyordu. Görüşmeler sonucunda Aydın vilayetinin sahil kısımlarındaki Rumlara Makedonya’daki İslam ahalisinden isteyenlerin mübadeleye tabi tutulması için görüşmelere başlanması kabul edilmişti

¹ 19. yüzyılın sonuna doğru Edirne vilayetinde 778.676 kişi yaşamaktaydı. Bunlardan 377.000’i Müslim, 225.000’i Rum, 104.000’i Bulgar, 15.000’i Ermeni, 50.000 kadarı da Yahudi, Kıpti ve saire idi. Bkz. Şemseddin Sami, 1889: 809.

(Cemal Paşa, 2015: 88-90). Henüz görüşmeler başlamamışken Çeşme’deki Rumlar hiçbir baskıya maruz kalmadan Sakız adasına muhaceret etmeye başladılar. Bu muhaceret devletlerarası bir mahiyet almış ve İstanbul’dan karma bir Tahkik Heyeti gönderilmiştir. Tahkik Heyeti, Çeşme’den ayrılan 40 bin Rum’un can korkusundan bölgeden ayrıldığını, bu göçün bir baskı sonucunda meydana gelmediği sonucuna varmıştır (Uran, 2008: 63-65).

İbrahim Ethem Bey, Enez’e kaymakam olduğunda Bulgarların ve Rumların mübadelesiyle uğraşmaktaydı. Bulgarların, Bulgaristan’a göç ettirilmesi ve Bulgaristan’dan gelen Türklerin terk edilen köylere iskân edilmesi için elinden geleni yaptı. Bunun yanında henüz Rumların mübadelesi ile ilgili bir karara varılmamıştı. Ancak bölgede durum oldukça gergindi. Müslüman ve Hıristiyanların arasında çıkacak çatışmalardan kaygı duyulmaktaydı. Rumların bir kısmı dağlara çekilmişlerdi. Bunların eşkıyalık yapıp, bölgede güvenliği tehdit etmesinden çekinilmekteydi. 15 Haziran 1914 tarihinde bu kişilerden 17’si yakalanmıştı. Üç kişi de takip altındaydı (BOA, DH. EUM. EMN, 83/34, 30 Haziran 1914).

Bulgaristan’a göç eden Bulgarların en büyük sorunu taşınmaz mallarının satılmasıydı. Enez’in Hisarlı köyünde yaşayan Bulgarlar, Bulgar ordusunun işgali sırasında Müslüman komşularına sahip çıkmışlardı. Bu iyilik karşılıksız kalmadı. Osmanlı memurları taşınmaz mallarının satışı için Hisarlık Bulgarlarına ellerinden gelen kolaylığı gösterdiler (BOA, HR.SYS, 2073/9, Belge No: 12, 1 Eylül 1914).

3. Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri

2 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya-Macaristan’ın yanında Birinci Dünya Savaşı’na girdi. Savaş başladığında Enez Kaymakamlığı görevine devam eden İbrahim Ethem Bey, Balkan Savaşları’nda kaybedilen topraklardan gelen muhacirleri Enez’in köylerine yerleştirmekle meşguldü. Muhacirler için her ne kadar belli bir miktar tahsisat ayrılmışsa da bu yetmiyor ve göçmenler geçim sıkıntısı çekiyorlardı. İbrahim Ethem Bey, bu duruma çare olmak için “tekâlif-i harbiye” yani el koyma yöntemiyle muhacirlerin sorunlarına çözüm bulmaya çalıştı. Muhacirlerin tarlalarını ekebilmeleri için koşumluk hayvan temin etti. İbrahim Ethem Bey’in bu dönemde uğraştığı diğer bir mesele de kapanmış olan inas (kız) mektebinin yeniden açılması oldu. Ayrıca köylerde görülen sıtma hastalığı için önlemler almaktaydı (BOA, HSDHADB, 3/22, 31 Ocak 1915).

Savaşın başlamasıyla birlikte İtilaf kuvvetlerinin Çanakkale Boğazı’nda bir cephe açacakları kesinleşmişti. Enez, her ne kadar Çanakkale Boğazı’nın güzergâhında bulunmasa da bu güzergâhı kontrol altına almak isteyen ve Gelibolu şubesinden asker sevkini önlemek isteyen İtilaf Devletleri için önemli bir yerdi. 7 Nisan 1915 tarihinde 20 savaş gemisi Enez önüne gelerek yirmi mermi atıp ayrıldılar (BOA, HR. SFR.04, 404/51, 7 Nisan 1915). Enez’e İtilaf Devletleri’nin asker çıkarma ihtimali belirdikçe hükümet de önlemler almaya başladı, nisan ayında Çavuş ve Yenice köylerinin boşaltılması istendi (BOA, DH. ŞFR, 51/272, 12 Nisan 1915). Mayıs ayında da Enez’e çıkarma yapılacağına dair bilgiler ulaşmaya devam etti (BOA, HR. SFR.04, 405/12, 5 Mayıs 1915). Ağustos ayında Enez’in sahil köylerinde oturan Rumların, iç kesimlere yerleştirilmeleri istendi (BOA, DH. ŞFR, 485/53, 24 Ağustos 1915).

Savaşın başlarında tarafsız olan İtalya, 26 Nisan 1915 tarihinde Londra’da; İngiltere, Fransa ve Rusya ile anlaşmaya vardı. Bu anlaşmaya göre İtalya; Tirollerin bir kısmını, Trieste ile İstirya’yı, Arnavutluktan Valona ile Saseno adalarını, Dalmaçya adalarının bir kısmını ve Oniki adayı alacaktı. Osmanlı İmparatorluğu’nun toprakları paylaşılacağı zaman da Antalya, İtalya’nın olacak, Alman sömürgelerinden de İtalya’ya pay verilecekti. Anlaşma gereğince İtalya, 20 Mayıs 1915 tarihinde Avusturya’ya, Ağustos ayında ise Almanya ve Osmanlı’ya savaş ilan etti (Armaoğlu, 2002: 118).

Yaşanan bu gelişme karşısında Osmanlı Hükümeti de topraklarında bulunan İtalyanlar hakkında bazı önlemler almak durumunda kaldı. Tıpkı Rumların iç kesimlere sevk edilmesi örneğinde olduğu gibi casusluk ve sabotaj ihtimali bulunan İtalyanlar 25 Ağustos 1915 tarihinde sahil kenarında bulunan yerleşimlerden uzaklaştırıldılar (BOA, DH. ŞFR, 485/55, 25 Ağustos 1915).

İtilaf Devletleri, Çanakkale Cephesi’nde başarılı olamadılar. Bu durum yeni taraftarlar aramalarına sebep oldu ve Balkan devletlerini yanlarına çekmeye çalıştılar. İttifak Devletleri de bu duruma bir önlem olmak üzere Bulgaristan’ı saflarına çekmek istedi. Yapılan müzakereler sonucunda Bulgaristan’a Osmanlı topraklarından Dimetoka, Cısr-i Mustafa Paşa² ve Karaağaç bırakıldı. Yeni sınır, 6 Eylül 1915 tarihinde Osmanlı-Bulgar Hudut Düzeltme Antlaşmasıyla çizildi (Bıyıklıoğlu, 1992: 203-105).

Bulgaristan’a terk edilen topraklar sonucunda yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir. 13 Ekim 1915 tarihinde Edirne sancağına bağlı Mustafapaşa kazası, Kırkkilise Sancağına bağlanarak merkezi Eskipolos köyüne nakledildi. Seymenli, Havsa’ya, Dimetoka merkezi de Kavaklı köylerine nakledildi (BEO, 4379/328378, 13 Ekim 1915).

1915 yılının aralık ayında Enez’de un ve zahire sıkıntısı ortaya çıktı ve açlık tehlikesi baş gösterdi. Bunun üzerine nehir yoluyla Bulgaristan’dan un tedarik edilmesi gündeme geldi (BAO, DH. EUM, 5. Şb, 20/11, 26 Aralık 1915). Ancak savaş şartlarında zahire temin etmek kolay değildi. Bunun üzerine Konya’dan zahire teminine çalışılmışsa da vagon bulunamadığından Enez’e zahire sevk edilemedi (BOA, DHUMVM, 136/21, 16 Ocak 1916).

İbrahim Ethem Bey’in 1916 yılının Nisan ayında Enez’de görevi sona erdi. 10 ay boyunca bölgede sahillerin korunması için azami gayret gösterdi ve asayişi sağladı (Altuğ, 1942: 8).

İbrahim Ethem Bey, 10 Nisan 1916’da Kavaklı (Meriç) Kaymakamlığı’na atandı (BOA, İ.DUİT, 44/10, 11 Nisan 1916). Burada nispeten sakin bir dönem geçirdi. 1 Ağustos 1917 tarihinde Musul vilayetinin Akra kazasına atanması gündeme geldi. Ancak bu görevi kabul etmedi (BOA, DH. ŞFR, 561/49, 2 Ağustos 1917). Aralık 1917’de Mustafapaşa Kaymakamlığı’na atandı (BOA, İ.DUİT, 46/47, 3 Aralık 1917). 10 Nisan 1918 de Musul vilayetinin Resulayn kaymakamıyla becaişi gündeme gelse de bu atama gerçekleşmedi (BOA, DH. ŞFR, 577/74, 10 Nisan 1918).

11 Kasım 1918 tarihinde Kavaklı, Mustafapaşa ve Eceabad kazaları ilga edildi. İpsala kazası merkezi, İbriktepeden İpsala’ya nakledildi. Kavaklı kazasına bağlı köyler Uzunköprü’ye, Mustafapaşa’ya bağlı köyler Kırkkilise’ye, merkez ve Eceabad kazasına bağlı köyler de Gelibolu kazasına bağlandı (BOA, DH. EUM.VRK, 29/17, 24 Ekim 1918). Kavaklı kazasının ilga edilmesiyle İbrahim Ethem Bey’in kaymakamlık görevi sonlanmış ve bir müddet açıkta kalmıştır.

4. Milli Mücadele Dönemi’ndeki Faaliyetleri

30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasıyla Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik olarak ayrıldı. Osmanlı Devleti, silah bırakışması sonrasında adil bir barış beklentisi içerisindeydi. Ancak beklenen olmadı ve İtilaf Devletleri ateşkes hükümlerine aykırı olarak Osmanlı vilayetlerini işgale başladılar.

İbrahim Ethem Bey, 1919 yılının baharında Konya vilayetinin Beyşehir kazasına kaymakam olarak atandı. Bu dönemde Konya valisi Cemal Bey idi. Hürriyet ve İtilaf Partisi mensubu olan Cemal Bey, koyu bir İttihatçı düşmanıydı ve Anadolu’da ortaya çıkan Milli Mücadele hareketini de İttihatçıların çıkardığını düşünüyordu. Damat Ferit Paşa ve çevresindekiler gibi Cemal Bey de siyasi görüşleri uğruna hiçbir spekülasyondan geri durmayan

² Cısr-i Mustafapaşa, günümüzde Bulgaristan’ın Svilengrad kasabasıdır. Bkz. Halaçoğlu, 1993: 34.

birisiydi. En tutucu Ermeni komitecileri bile savaş sırasında 300.000 Ermeni’nin öldüğünü iddia ederken Cemal Bey, bu sayısı 800.000’e kadar çıkararak güya İttihatçılardan intikam alıyordu. Bundan dolayı halk kendisine “Artin Cemal” ismini vermişti (Bayar, 2018: 74).

Bunun yanında Milli Mücadele taraftarları da Konya’da örgütlenmeye çalışıyorlardı. Beyşehir’de bulunan Kurmay Binbaşı Nazım Bey ve arkadaşları Binbaşı Rüştü (Akın) ile Baytar Binbaşı Saadettin Bey, 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa ile irtibat halindeydiler. Nazım Bey, Beyşehir yakınlarındaki Toros dağlarında göçebe yaşayan aşiretlerle temas kurup işgal güçlerine karşı bir mukavemet gücü oluşturmak istiyordu. Ancak Vali Cemal Bey, bu durumun farkına vararak İngiliz ve İtalyan işgal kuvvetlerine durumu haber verdi. Bunun üzerine bahsedilen kişilerin Konya’daki görevlerine son verildi (Altay, 1970: 179-180).

İbrahim Ethem Bey’in Konya vilayetinin kazalarında kaymakamlık yaptığı süreler oldukça karışıktır. İbrahim Ethem Bey hakkında bilgi veren M. Ali Çankaya, İbrahim Ethem Bey’in Konya vilayetindeki görev sürelerini; “*Mart 1919’da Beyşehir, Kasım 1919’da Akseki, Haziran 1920’de Saiteli...*” olarak vermiştir (Çankaya, 1969: 1281). Mehmet Aldan ise Beyşehir kaymakamlığına başlamadan Akseki kaymakamlığına nakledildiğini bildirmektedir (Aldan, 1987: 71). Arşiv belgeleri Aldan’ı doğrulamaktadır. Belgelerdeki bilgiler şöyledir: İbrahim Ethem Bey, 18 Şubat 1919’da Beyşehir kazasına kaymakam olarak resmen atandı (BOA, BAO, 4556/341662, 16 Şubat 1919). 27 Şubat tarihli başka bir kayıta da Vali Cemal Beyin, Ilgın kaymakamı Kemal Bey’i, ahalinin şikâyetleri doğrultusunda Beyşehir’e görevlendirip, İbrahim Ethem Bey’i de Ilgın’a kaymakam yapmak isteyişinden bahsedilmektedir (BOA, DH. ŞFR, 618/13, 27 Nisan 1919). 1 Mart’ta ise İbrahim Ethem Bey’in Beyşehir’de göreve başlaması gerektiği bilgisi bulunmaktadır (BOA, DH. ŞFR, 618/57, 1 Mart 1919). 27 Mart tarihli başka bir belge de ise Akseki’ye atandığı kayıtlıdır (BOA, BEO, 4561/342056, 27 Mart 1919).

Bu karışıklığın sebebi Konya Valisi Cemal Bey’in bölgede Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın gücünü artırmak ve yeni oluşmaya başlayan Milli Mücadele hareketini Konya’da etkisiz kılma çabasından ileri geldiği düşünülebilir. Nitekim Vali Cemal Bey, Sadrazam Damat Ferit Paşa, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa ve ayandan Zeynelabidin gibilerin desteğiyle halkı sürekli olarak Milli Mücadele aleyhine kışkırtıyordu. Bunun neticesinde 26 Eylül-4 Ekim tarihleri arasında Birinci Bozkır İsyanı, 22 Ekim-4 Kasım tarihleri arasında ise İkinci Bozkır İsyanı yaşanmıştı (Karaca, 2004: 175-181).

Bozkır İsyanı’ndan bir yıl sonra 1920 yılının Ekim ayında, Vali Cemal Bey’in ektiği kötü tohumlar tekrar filizlenmişti. 1919 yılında çıkan Bozkır İsyanı’nın elebaşlarından olan Çumra’daki Delibaş Mehmet, asker kaçakları ve ova köylerindeki Türkmenlerden 500 kişiyi Alibeyhöyüğü köyünde toplayarak Konya İsyanı’nı (2 Ekim-22 Kasım 1920) başlattı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1974: 187-193). İsyan sırasında İbrahim Ethem Bey, Saiteli (Kadınhanı) kaymakamı olarak görev yapmaktaydı. İsyancıların Saiteli’nde etkisini kırmak için sürekli çalıştı. Asilerin takibi sırasında yaralandı ve askerlik şube başkanı ve posta müdürüyle beraber isyancılara esir düştü. İssız bir dağ başında, çadırlarda üç gün mahkûmiyet yaşadı. Hatta bu sırada mezarı dahi kazılmıştı. Milli Kuvvetlerin Konya’ya girmeleriyle birlikte isyancılar dağıldı. Böylece İbrahim Ethem Bey ve yanındaki diğer esirler şans eseri kurtulabildiler (Orhun vd, 1969: 480; Altuğ, 1942: 9).

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir, Yunan orduları tarafından işgal edilmişti. Yunan işgaline karşı nizamiye kıtalarıyla beraber Çerkes Ethem, Demirci Mehmet Efe ve Yörük Ali Efe gibi kişilerin liderliğinde çete savaşı vermeye başlandı. Özellikle Çerkes Ethem’in Kuva-yı Seyyaresi hem iç isyanların bastırılmasında hem de Yunan işgal güçlerine karşı başarılı bir mücadele verdi. Ancak 27 Ekim 1920 tarihinde Gediz muharebelerinde Yunan ordusunun başarısı karşısında nizamiye birlikleriyle, Kuva-yı Seyyare kuvvetleri üzerine bir tartışma başladı. Çerkes Ethem’e göre nizamiye kıtaları görevini yapmıyor, Kuva-yı Seyyare’ye muharebede yardım etmiyordu,

bundan dolayı nizamiye kıtaları tamamen kaldırılmıyordu. Bunun üzerine Büyük Millet Meclisi’nde yapılan görüşmeler sonucunda düzenli orduya geçilmesine karar verildi ve Batı Cephesi Komutanlığı’na İsmet (İnönü), Bey Güney Cephesi Komutanlığı’na da Refet (Bele) Bey atandı. Kuva-yı Seyyare de Batı Cephesi Komutanlığı’nın emrine verildi. Ancak Çerkes Ethem bu kararı kabul etmeyerek isyan etti ve düzenli orduyla girdiği savaşı kaybederek Yunan ordusuna sığınmak zorunda kaldı (Özalp, 1998: 168-170).

1921 yılında Aydın vilayetinin Çine Kaymakamlığına atanan İbrahim Ethem Bey, silahlarını bırakmayarak düzenli orduya katılmayan çetelerle mücadele etmek zorunda kaldı. Çete mensupları şehirde silahlı hâlde dolaşarak hükümet otoritesine meydan okuyorlardı. En azılıları ise Kılıoğlu Hüseyin Efe’nin çetesi idi. İbrahim Ethem Bey, şehirde silahla gezen Kılıoğlu Hüseyin Efe’nin çetesine mensup birini yakalayıp silahını alması sonucunda bu çetenin hedefi haline geldi. Kılıoğlu Hüseyin ve adamları, 22 Ağustos 1921 tarihinde hazırladıkları bir suikastla İbrahim Ethem Beyi sağ ayağından yaraladılar (Gökbel, 2005: 106; Orhun vd, 1969: 480). İbrahim Ethem Bey, kasım ayına kadar Çine’de tedavi gördü. Aydın mutasarrıfı Halil Bey, Çine’deki tedaviyi yeterli görmediğinden 23 Kasım 1921 tarihinde İbrahim Ethem Bey’i Söke’ye gönderdi. Burada mahrumiyet içinde tedavi gördüğü bir sırada 27 Nisan 1922 tarihinde Yunan kuvvetleri Söke’yi işgale başladı. İşgalle birlikte memurlar Söke’yi terk etmek mecburiyetinde kaldılar. Ancak hasta yatağındaki İbrahim Ethem Bey’in şehri terk etmesi mümkün değildi. İbrahim Ethem Bey, eşi ve iki çocuğuyla birlikte Yunan ordusuna esir düştü. Tedavi için esir olarak İzmir’e gitti. Bir yolunu bulup İstanbul’a geçmeyi başaran İbrahim Ethem Bey, dört buçuk ay Hamidiye Etfal Hastanesi’nde tedavi gördü. Tedavi neticesinde ayağı kesilmekten kurtulsa da topal kaldı (Orhun vd, 1969: 480; Aldan, 1987: 72).

5. Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri

İbrahim Ethem Bey, 8 ay 10 günlük esaret ve tedavi dönemi yaşadı. Bu dönemde, öldüğü zannedilerek Çine’ye başka bir kaymakam atandı ve işsiz kaldı. En sonunda Ankara Hükümeti’nin kararıyla 1922 yılının kasım ayında Mürefte’ye atandı. Burada koltuk değnekleriyle görev yapabiliyordu. Eylül 1923’de Lâpseki, Ocak 1924’de Mudanya kaymakamlıklarına atandı (Aldan, 1987: 72). 13 Mayıs 1924 tarihinde Dersim’e vali vekili olarak ataması kararlaştırıldı. Ancak daha sonra bu karardan vazgeçilerek Kars’a vali vekili olarak atandı (BCA, 30.18.1.1/10.28.16, 04.06.1924). Harcırasını almak için Ankara’ya gittiğinde bir buçuk ay kadar Ankara Şehreminliği (Belediye Başkanlığı) vekâletinde bulundu. İbrahim Ethem Bey, savaş yıllarında büyük bir yıkıma maruz kalan Kars’ta sosyal düzeni sağlamak için elinden geleni yaptı. Kars, bir sınır şehri olduğundan dolayı muhacir ve mültecilerin iskânıyla uğraştı (Altuğ, 1942: 13).

13 Eylül 1924 tarihinde Pasinler (Erzurum) merkezli deprem yaşanmıştı. Karadeniz gezisine çıkmış olan Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa, geziyi iptal ederek 30 Eylül’de Erzurum’a geldi. Mustafa Kemal Paşa, hem yol güzergâhındaki depremzedeleri ziyaret etmek hem de depremzedelerin ihtiyaç duyduğu kerestenin temin edileceği Sarıkamış’ta incelemelerde bulunmak istedi. Mustafa Kemal Paşa, 4-8 Ekim tarihleri arasında Sarıkamış ve Kars’ta temaslarda bulundu (Atnur, 2006: 93-104; Önder, 1975: 150). Mustafa Kemal Paşa, Kars’a geldiğinde İbrahim Ethem Bey tarafından karşılandı. Akşam yemeğinde Mustafa Kemal Paşa ile İbrahim Ethem Bey, arasında geçen konuşma Türk idare tarihine ibret verici bir hadise olarak geçti.

Mustafa Kemal Paşa, İbrahim Ethem Bey’e sorular sorarak depremin yarattığı tahribat hakkındaki bilgileri bizzat toplayıp toplamadığını öğrenmek istedi. Mustafa Kemal Paşa’nın bu sorusuna İbrahim Ethem Bey, cevap olarak; her tarafı dolaşmadığını, haberleşme vasıtasıyla görevli memurlardan bilgi temin ettiğini söyledi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, sitemli, biraz da hafife alırcasına, memnuniyetsizliğini ifade etti. Buna alınan Ethem Bey, karşılık olarak “Bir devlet başkanı ve bunun üstünde büyük kurtarıcı olması dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa’ya

derin bir hürmet ve bağlılığının bulunduğunu; Reis-i Cumhur olarak aldığı tedbirleri yetersiz bulup görevden alabileceğini, ancak devleti temsil ettiği burada kendisini küçük düşüremeyeceğini” ifade etti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa ve yanındaki heyet, sofradan soğuk bir hava ile kalktılar. Sofrada bulunan İbrahim Ethem Bey’in eşi Hacer (Aykut) hanım, “Aferin Ethem, çamaşır yıkar geçimimizi sağlarız, üzülme” diyerek valiyi teselli etti. Mustafa Kemal Paşa, sonradan valinin alınganlığını hoşgörü ile karşıladı (Orhun vd, 1969: 483). Vekâleten görev yapan İbrahim Ethem Bey, bir hafta bile geçmeden asaleten valilik görevine atandı (BCA, 30.18.1.1/11.47.19, 11.10.1924).

İbrahim Ethem Bey, 14 Kasım 1926 tarihinde Sinop’a vali olarak atandı (BCA, 30.18.1.1/21.69.3, 14.11.1926). Burada hapishane ile özel olarak ilgilendi. Buranın bir sanat müessesesi olması için gayret gösterdi (Altuğ, 1942: 34).

21 Ekim 1928 tarihinde ise Urfa’ya vali oldu (BCA, 30.18.1.1/ 30.62.15, 21.10.1928). Urfa valiliği sırasında Birinci Umumi Müfettişlik mıntukasında Kürtçülük cereyanı görülmekteydi. Suriye’de faaliyet gösteren Hoybun Cemiyeti, Doğu’da isyanlar çıkarmak istiyordu (Zengin, 2018: 773-793). Cemiyet özellikle Ağrı bölgesinde aktifti. Burada çıkardığı isyan hareketini tüm Doğu’ya yaymaya çalışıyordu. Ethem Bey, Dâhiliye Vekâletine gönderdiği 25.02.1929 tarihli telgrafta; Ramazanın 27. günü Kürtçüler tarafından bir isyan çıkarılacağını bildirmekteydi. Buna göre Arappınarı’ndaki Şahinzadeler tarafından batıdan asker sevkiyatına engel olmak için tren hattının tahrip edileceği, bu tahribatı yaptıktan sonra çöle çekilmek için çadırlarını hazırladıklarını, 5-6 ihtiyat zabitanın de Suriye’ye geçeceğini, Suruç’un Aligor köyünden Dinayı aşireti reisi Salih’in, Suriye’de bulunan Basravi’ye³ iltihak edeceğini haber vermektedir (BCA, 30.10.0.0/112.758.13, 02.03.1929). İbrahim Ethem Bey, özellikle Viranşehir’deki bazı aşiretlerin Hoybun Cemiyeti’nin çıkardığı isyana temayül gösterdiğini bildiğinden sakatlığına rağmen at sırtında, omzunda süvari filintasıyla geceli-gündüzlü halka nasihat vererek isyana iştirak etmemelerini sağladı. Ayrıca aşiretlerden milis kuvvetler teşkil etmesi sonucunda isyan Urfa’ya sıçramadı (Altuğ, 1942: 33).

İbrahim Ethem Bey’in Urfa valiliği sırasında uğraştığı diğer bir mesele de salgın hastalıklar oldu. Suriye’de çıkan salgın hastalıklar, sınır şehri olması dolayısıyla kısa zamanda Urfa’ya sirayet etmekteydi. 1929 yılında Suriye’de ortaya çıkan çiçek hastalığı eylül ayında Mardin, Urfa ve Gaziantep’te salgın halinde görüldü. Salgını önlemek için on binlerce aşı yapıldı (BCA, 30.10.0.0/177.220.13, 23.03.1930).

Türkiye-Suriye hududunda yağma, gasp ve kaçakçılık gibi hadiseler eksik olmuyordu. Bu duruma son vermek için Suriye’deki Fransız manda yönetimiyle müzakerelere girildi. 24 Şubat 1931 ile 4 Mart 1931 tarihleri arasında yedi toplantı yapılarak anlaşmanın hükümleri oluşturulmaya çalışıldı. İbrahim Ethem Bey, Urfa valiliği zamanında Türkiye-Suriye Daimi Hudut Komisyonu’nda, Türk murahhas heyetinin başkanlığını yaptı (BCA, 30.18.1.2/10.25.10, 07.05.1930).

İbrahim Ethem Bey, hak ve adalet konusunda hassas bir idareciydi. Adaletin hızlıca sağlanarak yeni suçların önüne geçilebileceğine inanmaktaydı. 14 Temmuz 1931 tarihinde Urfa Milletvekili Mahmut Bey’in⁴ oğlu olan Siverek Belediye Başkanı Mehmet Emin Bey, bir husumet

³ Suruçlu Basravi, Urfa’da Milli Mücadele karşıtı faaliyetleriyle bilinmektedir. Bkz. Zengin, 2019: 379.

⁴ Mahmut (Odabaşı) Bey, 1868 yılında Siverek’te doğdu. Çiftçilikle uğraşan Mahmut Bey, Siverek Mahkeme Azalığı ve Meclis İdare Üyeliği görevlerinde bulundu. II. dönem (1923-1927) Siverek, III. dönem (1927-1931) ve IV. dönemde (1931-1934) Urfa milletvekili oldu. 10.11.1932 tarihinde hayatını kaybetti (TBMM Albümü, 2010: 226). Mehmet Emin Bey’in oğlu Abdurrahman Odabaşı (1924-2002) XI. dönem (1957-1960) Urfa milletvekilidir. Abdurrahman Bey, oğluna öldürülen babasının ismini vermiştir. Torun, Mehmet Emin Odabaşı da 20 Eylül 1994 tarihinde bir silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybederek dedesinin yaşadığı makûs talihi paylaşmıştır. 1998 yılında Abdurrahman Bey, gazeteci Yavuz Donat’a verdiği röportajda önemli tespitlerde bulunmuştur. Abdurrahman Bey, babasını öldürenler ve azmettirenlerin hızlıca yakalanıp cezalandırıldıklarını, o dönemde devletin hak ve adaleti

neticesinde öldürülmüştü (Donat, 1998: 12). İbrahim Ethem Bey, katil ve azmettiricileri hızlıca yakalatmayı başararak yeni cinayetlerin yaşanmasını önledi.

Urfa valiliği sırasında İbrahim Ethem Bey’i uğraştıran diğer bir mesele de aşiretlerin sınır ihlallerinin önlenmesi oldu. Özellikle *Beni Yusuf* aşiretinin takibi hayli güçtü. İbrahim Ethem Bey, haftalarca at sırtında aç-susuz yapılan takibatlara katılmakta ve var olan böbrek rahatsızlığı daha da artmaktaydı. Böbrek rahatsızlığının (nefrit) artması nedeniyle İstanbul’a ameliyat olmaya gitti. Urfa’ya dönüşünden kısa bir süre sonra burada görevi bitti (Altuğ, 1942: 14-15).

İbrahim Ethem Bey, 20 Eylül 1931 tarihinde Gümüşhane’ye tayin edildi (BCA, 30.18.1.2/23.65.3, 20.09.1931). 1932 yılının şubat ayında Zigana’nın Baruten mevkiinde çığ düştü ve 13 kişi hayatını kaybetti. İbrahim Ethem Bey, çığ altında kalan kişilerin kimlik tespitini yaptırarak, cenazeleri akrabalarına teslim ettirdi (BCA, 30.10.0.0/121.859.7, 16.02.1932).

İbrahim Ethem Bey’in en uzun valilik dönemi burada oldu. Gümüşhane valiliği döneminde mesaisini yol ve mektep yapımı işlerine harcadı. Trabzon-İran şosesinin yapımını yakından takip etti. Kop dağında çalışan amelelere yaptığı konuşmalarla çalışmalarını destekledi (Altuğ, 1942: 15-16, 34). Yağmurdere bucak yolu İbrahim Ethem Bey’in gayretleriyle yapıldı, buraya arabasıyla giden ilk vali oldu. Mescitli köyünde okul yaptırdı (Orhun vd, 1969: 481).

İbrahim Ethem Bey’in entelektüel birikimi birçok devlet adamını etkilemiştir. 1934 yılının temmuz ayında İran Şahı Rıza Pehlevi, Türkiye gezisine çıkmıştı. Şah, Gümüşhane’de bir gece İbrahim Ethem Bey’e misafir olduktan sonra Trabzon’a geçti. Programı gereği bir gece de Trabzon’da kalacaktı. Şah, İbrahim Ethem Bey ile bir gece daha sohbet edebilmek için programını bozarak Gümüşhane’ye döndü (Aldan, 1987: 74).

İbrahim Ethem Bey, 20.03.1935 tarihinde Erzurum Valisi olarak atandı (BCA, 30.18.1.2/52.19.19, 20.03.1935). 18 Nisan 1935 tarihinde Erzurum’da görevine başladı. Ethem Bey’in zamanında Ilıca nahiyesinde bulunan ve senelerden beri ilgilenilmemiş olan kaplıcalar yapıldı. Motorlu taşıtların gidemediği İspir ve Yusufeli’ne motorlu taşıtların gidebileceği yollar açıldı. Yugoslavya ve Revan muhacirleriyle Gümüşhane ve Trabzon’dan gelen göçmelerin iskânıyla uğraşıldı. Tebriz-Erzurum-Trabzon transit yolunun güvenliğini tehdit eden çetelerle mücadele ederek bu önemli yolun güvenliği sağlandı (BCA, 30.10.0.0/65.433.1, 15.07.1935: s.1-5).

Vilayetler arasındaki entegrasyonun sağlanarak daha etkili bir yönetimin ortaya koyulması için 1927 yılında Birinci Umumi Müfettişlik kurulmuştu. Birinci Umumi Müfettişlik, Elaziz, Urfa, Hakkâri, Bitlis, Diyarbakir, Siirt, Mardin, Van ve Ağrı vilayetlerinden oluşmaktaydı. Birinci Umumi Müfettişliğin çalışmalarını başarıyla sürdürdüğünü gören Cumhuriyet Hükümeti, 1934 yılında Edirne, Kırklareli, Çanakkale ve Tekirdağ vilayetlerini kapsayan İkinci Umumi Müfettişliği kurdu. Başvekil İsmet İnönü, 1935 yılında Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayan Doğu gezisine çıktı. Bu gezi sonucunda Erzurum, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan, Kars, Artvin, Rize, Ağrı’yı kapsayan Üçüncü Umumi Müfettişliğin kurulmasına karar verildi. Bu müfettişlik sayesinde Doğu illerinin geri kalmışlığının giderileceği düşünülmekteydi (Koca, 1998: 174-175). Erzurum merkezli Üçüncü Umumi Müfettişlik, 6 Eylül 1935 tarihinde İbrahim Ethem Bey’in valiliği sırasında kuruldu (Aydoğan, 2004: 5). İbrahim Ethem Bey, 18 Temmuz 1936 tarihinde Balıkesir’e atandı (BCA, 30.18.1.2./67.61.19, 18.07.1936). Yaklaşık 17 ay Erzurum’da görev yapan İbrahim Ethem Bey, 16 Eylül’de Erzurum’dan ayrıldı. İbrahim Ethem Bey, uğurlama töreni yapılmasını istemediği halde memur ve vatandaşlar sevgi gösterilerinde

sağlama noktasında güçlü olduğunu ifade etmektedir. Devlet, suçluyu yakalayıp cezalandıramadığı sürece Türkiye’de anarşinin bitmeyeceğini ve huzurun sağlanamayacağını söyleyerek Erken Dönem Cumhuriyet bürokrasisinin hak ve adalet anlayışının şimdikinden (1990’lar) çok daha üstün olduğunu belirtmektedir (Donat, 1998: 14).

bulundular. Parti, belediye teşkilatları ve memurlar İbrahim Ethem Bey’e Kop dağına kadar araçlarıyla eşlik ettiler (Çinici, 2019: 27).

Balıkesir’de görevine başlayan İbrahim Ethem Bey, şehrin kanalizasyon sistemini yapmak üzerine çalışmalarda bulundu (Aldan, 1987: 73). 13 Mayıs 1939 tarihinde ise İzmir valisi oldu (Orhun vd, 1969: 482). 22 Eylül 1939 tarihinde İzmir ve Balıkesir’i etkileyen deprem gerçekleşti. Dikili’de 41, Bergama’da 5 kişi hayatını kaybetti. 16 kişi de ağır yaralanmıştı (BCA, 30.10.0.0/119.842.14, 25.09.1939). 28/29 Eylül 1939 tarihinde yağın şiddetli yağmur ve dolunun sebep olduğu sel sonucunda Ödemiş’in Birgi nahiyesinde 3 kişi boğuldu. Birçok hayvan telef oldu. Bayındır ve Tire’de pamuk, üzüm, zeytin, kendir, buğday, arpa ve soğan gibi mahsulün önemli bir kısmını sel götürdü. İbrahim Ethem Bey, sel felaketinin yarattığı tahribatı yerinde inceleyerek ilgili vekâletlere bilgi verdi. İbrahim Ethem Bey, incelemeleri sonucunda hazırladığı raporunda; Birgi suyunun dağlardan bu şekilde akmaya devam ettiği ve Birgi nahiye merkezinin yeri değiştirilmediği sürece burada sel ve heyelan felaketinin yeniden yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu bildirdi. Bunun için dere yatağının temizlenmesi, dere meylinin hafifletilmesi ve çarşının yerinin değişmesi şarttı (BCA, 30.10.0.0/118.827.30, 10.10.1939).

İbrahim Ethem Bey, 30 Haziran 1940 tarihinde Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığına atandı (BCA, 30.18.1.2./91.63.18, 30.06.1940). Ancak sağlık sorunları nedeniyle bu görevde birinci yılını doldurmadan kendi isteğiyle bir sahil şehri olan Samsun’a atanmak istedi. 21 Nisan 1941 tarihinde Samsun valiliğine tayin edildi (BCA, 30.18.1.2/94.33.18, 21.04.1941). Sıhhati yerinde olmasa da İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı zor koşullar altında el koyma ve işe meseleleriyle uğraştı. Hastalığının iyice ilerlemesi sonucunda tedavi için İstanbul’a gitmek istedi. Yolculuk esnasında Ankara’da iken 1 Mart 1942 tarihinde 53 yaşında hayatını kaybetti (Altuğ, 1969: 17).

Sonuç

Tarihimizde “*Topal Vali*” olarak bilinen İbrahim Ethem Bey, Osmanlı Devleti’nin yıkılış ve Cumhuriyet Dönemi’nin kuruluş yıllarının zorlu koşullarında idarecilik yapmıştır. İlk görev yeri olan Kırkkilise (Kırklareli) Sancağına tabi Yenice nahiye müdürlüğünü Balkan Harpleri’nin çalkantılı döneminde yaptı. Bulgar, Rum ve Türklerin artık birlikte yaşama isteklerini kaybettikleri bir dönemde idarecilik yapmak oldukça zordu. Burada görev yaptığı dönemde iki tarafın anlaşmasıyla Türk-Bulgar mübadelesi gerçekleşti. Mübadele hükümlerine göre muhacirlerin iskânlarıyla meşgul oldu.

İbrahim Ethem Bey, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Edirne vilayetinin çeşitli kazalarında kaymakamlık yaptı. Hükümetin emirleri doğrultusunda savaş şartlarının gerektirdiği görevleri yerine getirdi. Bu zaman diliminde sahilde yerleşik olan Rum ve İtalyanların iç kesimlere nakledilmesini sağladı.

Millî Mücadele’nin başlangıç yılı olan 1919 yılında Konya vilayetine görevlendirildi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensubu olan Konya Valisi Cemal Bey, koyu bir Millî Mücadele düşmanıydı. Vali Cemal Bey, Milli Mücadele hareketini boğmak için halkı isyana teşvik ediyordu. İbrahim Ethem Bey, kaymakamlık yaptığı bölgede bu isyanı bastırmaya çalıştı. İsyân sırasında Saiteli (Kadınhanı) kaymakamıydı, isyanı bastırmaya çalışırken asilere esir düştü. Millî kuvvetlerin Konya’ya egemen olmasıyla şans eseri hayatını kurtarabildi.

İbrahim Ethem Bey’in idarecilik anlayışında çeteciliğe ve zorbalığa yer yoktu. 1921 yılında Çine’de kamu düzenini bozan çetecilerle savaşmaktan çekinmeyecek kadar cesurdu. Düzenleri bozulan çeteciler, bir suikastla İbrahim Ethem Bey’i öldürmek istediler. İbrahim Ethem Bey, bu suikasttan sağ kurtulsa da ayağından vurularak sakat kaldı. Yunan işgali altındaki Aydın ve İzmir’de imkânsızlıklar içinde tedavi olmaya çalıştı. İbrahim Ethem Bey’in burada öldüğü zannedilerek yerine başka bir kaymakam atandı. 1922 yılında İstanbul’a geçen İbrahim Ethem Bey, tedavisini burada sürdürdü. Öldü zannedildiğinden işini kaybetmişti. Mustafa Kemal

Paşa’nın durumdan haberdar olmasıyla birlikte Mürefte’ye kaymakam olarak atandı. Burada koltuk değnekleriyle görevini yapabildi. Ardından Lâpseki ve Mudanya kaymakamlıklarına atandı. 1924 yılında Kars vali vekili oldu. Burada Pasinler depreminden dolayı bölgeyi ziyarete gelen Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa ile İbrahim Ethem Bey’in arasında geçen diyalog Türk idare tarihine örnek bir vaka olarak kaydedildi. Bu olay İbrahim Ethem Bey’in onuruna ne kadar düşkün olduğunu göstermektedir.

1926 yılında Sinop’a, 1928 yılında da Urfa’ya atandı. Urfa’da aldığı tedbirlerle Ağrı İsyancılarının, Urfa’ya sirayetini önledi. 1931 yılında öldürülen Siverek Belediye Başkanı Mehmet Emin (Odabaşı) Bey’in katil ve azmettiricilerini kısa sürede bulup adalete teslim etmesiyle yeni cinayetlerin çıkmasını önledi. 1931’de Gümüşhane, 1935 yılında da Erzurum’a vali oldu. Bu dönemde İran-Trabzon transit şosesinin yapımıyla ve bu yolun güvenliğinin sağlanmasıyla ilgilendi. Ayrıca okul yapma fırsatını da yakaladı.

1936 yılında Balıkesir, 1939 yılında ise İzmir valisi oldu. 1939 yılında İzmir’de gerçekleşen deprem ve sel felaketlerinde sergilediği etkili afet yönetimiyle kısa zamanda afetzedelerin yaralarını sarmaya çalıştı.

1940 yılında Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığı’na atansa da sağlığı iyice bozulmuş olan İbrahim Ethem Bey, bir sahil kenti olan Samsun’a atanmak istedi. 1941 yılında buraya vali oldu. Ancak rahatsızlığından dolayı görevi uzun sürmedi. 1942 yılında hayatını kaybetti.

İkinci Dünya Savaşı’nın tüm şiddetiyle sürdüğü bir zaman diliminde İbrahim Ethem Bey gibi tecrübeli bir valinin hayatını kaybetmesi şüphesiz ki dönemin hükümeti için önemli bir kayıp oldu.

İbrahim Ethem Bey’in idareciliği incelendiğinde disiplinli bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir. Olayları mümkün olduğu kadar yerinde incelemekte, yapılması gereken işleri maiyetinin başında olarak takip etmekteydi. Onun yönetim anlayışında halkla doğrudan temas kurmak çok önemliydi. İbrahim Ethem Bey’in üzerinde önemle durduğu konuların başında kamu düzenini bozan asayiş vakaları gelmektedir. Asayiş vakalarına doğrudan müdahale etmekteydi. Bu bakış açısı yüzünden Konya İsyanı’nda asilere esir düştü, Çine Kaymakamlığı döneminde çetelerle girdiği mücadele sonucunda ayağından yaralanmış ve topal kalmıştı. Aynı şekilde Urfa’da hudut ihlallerini yapan aşiretleri haftalarca at sırtında takip etmesi böbrek rahatsızlığının artmasına sebep olmuştu.

Sonuç olarak İbrahim Ethem Aykut’un hayatı ve idari faaliyetleri incelendiğinde; zor durumlar karşısında dirayetli bir duruş sergileyerek, sorunlara cesaretle yaklaşım, akılcı çözümler üretebilen ve halkla doğrudan temas kuran bir idareci olduğu görülmektedir. Bu özellikleriyle başarılı bir yönetim sergileyen İbrahim Ethem Aykut, yakın dönem Türkiye tarihine örnek bir idareci olarak geçmiştir.

Kaynakça

- ALDAN, Mehmet (1987). “İbrahim Ethem Aykut”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, 4: 71-76.
- ALTAY, Fahrettin (1970). *On Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, İstanbul: İnsel Yayınları.
- ALTUĞ, Vefik (1942). *İbrahim Etem Aykut Hayatı ve Hatıraları*, Samsun: Vilayet Matbaası.
- ARMAOĞLU, Fahir (2002). 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- ATNUR, İbrahim Ethem (2006). *Reis-i Cumbur’un Doğu İncelemeleri (1924 Erzurum Depremi)*, Ankara: Ebabil Yayınları.

AYDOĞAN, Erdal (2004). “Üçüncü Umumi Müfettişliği’nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer’in Bazı Önemli Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33-34: 1-14.

BAYAR, Celâl (2018). *Ben De Yazdım C-III*, İstanbul: İşbankası Yayınları.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik (1992). *Trakya’da Milli Mücadele C-I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cemal Paşa (2015). *Hatıralar*, haz. Alpay Kabacalı, İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları.

ÇANKAYA, Mücellidoğlu Ali (1969). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler-IV*, Ankara: Mars Matbaası.

ÇİNİCİ, Harun (2019). Varlık Gazetesine Göre Cumhuriyet Döneminde Erzurum (1923-1935), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

DONAT, Yavuz (1998). “Yılmaz, Baykal, Güneydoğu...” *Milliyet*, 06.06.1998: 14.

GÖKBEL, Asaf (2005). *Milli Mücadele’de Aydın*, sad. Hüseyin Kuruüzüm, Aydın: Kolalı Matbaası.

HALAÇOĞLU, Yusuf (1993). “Cisr-i Mustafa Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, ss. 33-34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

KARACA, Taha Niyazi (2004). “Milli Mücadele’de Bozkır İsyanları”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1): 1-14.

KOCA, Hüseyin (1998). *Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları*, Konya: Mikro Basım Yayım.

KÜÇÜK, Cevdet (1992). “Balkan Savaşı”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, ss. 23-25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

ORHUN, Hayri; KASAROĞLU, Celal; BELEK, Mehmet ve Kazım ATAKUL (1969). *50 Ünlü Vali; Meşhur Valiler*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınları.

ÖNDER, Mehmet (1975). *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, Ankara: İşbankası Kültür Yayınları.

ÖZALP, Kazım (1998). *Milli Mücadele 1919-1922*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Şemseddin Sami (1889). *Kamus’ul Alam-II*, İstanbul: Mihran Matbaası.

TBMM Albümü 1920-1950 (2010). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

Türk İstiklal Harbi C-6; İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921) (1974). Ankara: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları.

URAN, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

ZENGİN, Ersoy (2018). “Birinci Umûmî Müfettişlik Bölgesi’nde Asayişsizlik ve Asayiş Sağlama Faaliyetleri (1927-1952)”, *Osmanlı’dan Günümüze Diyarbakır*, ed. İ. Özcoşar vd., ss. 773-793, İstanbul: Ensar Yayınları.

ZENGİN, Ersoy (2019). “Paris Barış (Paylaşım) Konferansı’nda Ermeni ve Kürt Taleplerine Karşı Vilâyet-i Şarkîye’den Protestolar”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 243(6): 369-390.

Arşivler

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- BAO, 4556/341662, (16 Şubat 1919).
BEO, 4205/315327, (13 Ağustos 1913).
BEO, 4379/328378, (13 Ekim 1915).
BEO, 4561/342056, (27 Mart 1919).
DH. EUM, 5. Şb, 20/11, (26 Aralık 1915).
DH. EUM. EMN, 83/34, (30 Haziran 1914).
DH. EUM.VRK, 29/17, (24 Ekim 1918).
DH. ŞFR, 485/53, (24 Ağustos 1915).
DH. ŞFR, 485/55, (25 Ağustos 1915).
DH. ŞFR, 51/272, (12 Nisan 1915).
DH. ŞFR, 561/49, (2 Ağustos 1917).
DH. ŞFR, 577/74, (10 Nisan 1918).
DH. ŞFR, 618/13, (27 Nisan 1919).
DH. ŞFR, 618/57, (1 Mart 1919).
DH.UMVM, 136/21, (16 Ocak 1916).
HR. SFR.04, 404/51, (7 Nisan 1915).
HR. SFR.04, 405/12, (5 Mayıs 1915).
HR.SYS, 2073/9, Belge No: 12, (1 Eylül 1914).
HSDHADB, 3/22, (31 Ocak 1915).
İ.DH. 1508/80. (15 Haziran 1914).
İ.DUİT, 44/10, (11 Nisan 1916).
İ.DUİT, 46/47, (3 Aralık 1917).
İ.HB. 143/4, (19 Ekim 1913).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- 30.18.1.1/10.28.16, (04.06.1924)
30.18.1.1/11.47.19, (11.10.1924).
30.18.1.1 /21.69.3, (14.11.1926).
30.18.1.1/ 30.62.15, (21.10.1928).
30.10.0.0/112.758.13, (02.03.1929).
30.10.0.0/177.220.13, (23.03.1930).
30.18.1.2/10.25.10, (07.05.1930).
30.18.1.2/23.65.3, (20.09.1931).

ZENGİN, Ersoy (2020). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Örnek Bir İdareci: Vali İbrahim Ethem Aykut’un Hayatı ve İdari Faaliyetleri”, *Mavi Atlas*, 8(2): 412-426

30.10.0.0/121.859.7, (16.02.1932).

30.18.1.2/52.19.19, (20.03.1935).

30.10.0.0/65.433.1, (15.07.1935).

30.18.1.2/67.61.19, (18.07.1936).

30.10.0.0/119.842.14, (25.09.1939).

30.10.0.0/118.827.30, (10.10.1939).

30.18.1.2/ 91.63.18, (30.06.1940).

30.18.1.2/94.33.18, (21.04.1941).

ZENGİN, Ersoy (2020). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Örnek Bir İdareci: Vali İbrahim Ethem Aykut’un Hayatı ve İdari Faaliyetleri”, *Mavi Atlas*, 8(2): 412-426

Ekler

Fotoğraf: Vali İbrahim Ethem Aykut (1935).

Kaynak: <http://www.erzurum.gov.tr/gorev-yapmis-valiler>